

การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการสักการบูชา เจ้าพ่อโมกขละของชาวบ้านหมู่บ้านห้วยปลากอง ตำบลชะเนือ อำเภอมะเร่มาต จังหวัดตาก*

ศิริวรรณ มูลใจ**

แคทรียา อังทองกำเนิด***

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละของชาวบ้านหมู่บ้านห้วยปลากอง ตำบลชะเนือ อำเภอมะเร่มาต จังหวัดตาก โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาคหิตวิทยา ภาควิชาภาษาศาสดร์ คหิตวิทยา ปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ ชื่อเรื่อง “เจ้าพ่อโมกขละ: ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวปกากะญอบ้านห้วยปลากอง ตำบลชะเนือ อำเภอมะเร่มาต จังหวัดตาก” หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาคหิตวิทยา มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

** นิสิตระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาคหิตวิทยา ภาควิชาภาษาศาสดร์ คหิตวิทยา ปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ ติดต่อได้ที่ siwon.10@gmail.com

*** อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาศาสดร์ คหิตวิทยา ปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ ติดต่อได้ที่ lovely_nekojang@hotmail.com

ผลการศึกษาพบว่า พิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละในอดีต มีกลุ่มคนที่ถือปฏิบัติอยู่ 2 กลุ่ม คือกลุ่มชาวปกากะญอหมู่บ้านห้วยปลากอง และกลุ่มพ่อค้าผู้ได้รับสัมปทานไม้ มีรูปแบบการสักการบูชา 3 รูปแบบคือ 1) การสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละประจำบ้านของชาวบ้านหมู่บ้านห้วยปลากอง 2) การสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละของชาวบ้านหมู่บ้านห้วยปลากองที่ทำผิดจารีตประเพณีของชุมชน และ 3) การสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละของพ่อค้าผู้ได้รับสัมปทานไม้เพื่อบอกกล่าวและแสดงความเคารพนับถือเจ้าพ่อโมกขละ แต่เนื่องจากไม่มีผู้สืบทอดเป็นบ่อไซ้ (ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม) ประกอบกับอิทธิพลของศาสนาคริสต์ และสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้พิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละทั้ง 3 รูปแบบหายไป จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2555 ชาวบ้านในหมู่บ้านเริ่มรื้อฟื้นพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละกลับขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง โดยปรับเปลี่ยนขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมให้เรียบง่ายขึ้น ไม่มีผู้นำในการประกอบพิธีกรรมเช่นในอดีต วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ชาวบ้านสามารถจัดหาได้สะดวก ช่วงระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรมเปลี่ยนจากเดือนพฤษภาคมมาเป็นช่วงสงกรานต์ระหว่างวันที่ 13-17 เมษายนของทุกปี ซึ่งการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมดังกล่าวเปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนสามารถทำพิธีสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละได้ ไม่ใช่พิธีกรรมที่ถูกจำกัดเพียงใครกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอีกต่อไป อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้คนนอกชุมชนที่มาท่องเที่ยวบริเวณถ้ำเจ้าพ่อโมกขละได้มีโอกาสร่วมแสดงความเคารพสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละด้วย ซึ่งการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละบริเวณถ้ำเจ้าพ่อโมกขละถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่รองรับนโยบายของภาครัฐที่ต้องการผลักดันพื้นที่ดังกล่าวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดตากได้เป็นอย่างดี และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือช่วยสืบต่อความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อโมกขละ และพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละให้ดำรงอยู่ได้ในบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

คำสำคัญ: การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการสักการบูชา; เจ้าพ่อโมกขละ;
บ้านห้วยปลากอง; ตำบลชะเนาะจื้อ; อำเภอแม่ระมาด; จังหวัดตาก

**Changes in the Sacrificial Rite of Chao Pho Mokkhala
of Pga K' nyau at Ban Huai Plakong,
Khanechue Sub-district, Mae Ramat District,
Tak Province***

Siriwon Moonjai**

Cathaleeya Aungthongkamnerd***

Abstract

The purpose of this article was to study changes in the sacrificial rite of Chao Pho Mokkhala of Pga K'nyau at Ban Huai Plakong, Khanechue

* This article is part of Master of Arts thesis. Folklore Department, Department of Linguistics, Folklore, Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Naresuan University. The Title: " Chao Pho Mokkhala: Pga K'nyau Beliefs and Ritual in Ban Huai Plakong, Khanechue Sub-district, Mae Ramat District, Tak Province", Master of Arts Program, Folklore Department, Naresuan University

** Master's students of Folklore Department, Department of Linguistics, Folklore, Philosophy and Religion Faculty of Humanities, Naresuan University, e-mail: siwon.10@gmail.com

*** Lecturer of Department of Linguistics, Folklore, Philosophy and Religion Faculty of Humanities, Naresuan University, e-mail: lovely_nekojang@hotmail.com

sub-district, Mae Ramat district, Tak province through in-depth interviews and observation with and without participation.

The study revealed that in the past there were 2 groups of people who practiced in the sacrificial rite of Chao Pho Mokkhala 1) Pga K'nyau, a minority group at Ban Huai Plakong and 2) Thai merchants who were granted community forest concession.

There were 3 forms of the sacrificial rite of Chao Pho Mokkhala in the past 1) The sacrificial rite of Chao Pho Mokkhala by the villagers which took place annually 2) The sacrificial rite of Chao Pho Mokkhala by those who acted wrongly against the traditions and customs of the village and 3) the sacrificial rite of Chao Pho Mokkhala by the merchants who were granted community forest concession as a way of paying respect and informing their business.

Due to the disappearance of heir of Por Kho (leader of the ritual) together with the influence of Christianity and social changes, all of these have resulted in the loss of those 3 forms of worship. In 2012, the worship was reviving through simple procedures and that the worship leader (Por Kho) like in the past was not any more included. The changes in the worship materials and worship timing previously from the time period of May to 13-17 April (Songkran Festival) was re-established.

At the present time, all of the villagers are allowed to participate in the worship and that it is not specific for any group of people in the village any more. In addition, the worship is open publicly for the outsiders as well as tourists who wish to pay respect to Chao Pho Mokkhala as Sacrificial Rite of Chao Pho Mokkhala is aligned with the government policy on promoting tourism of Tak province. Most importantly, it is to help carry on beliefs and

the worshipping ceremony of Chao Pho Mokkhala for the future generation in the changing context.

Keywords: Changes in the Sacrificial Rite; Chao Pho Mokkhala;
Ban Huai Plakong; Khanechue Sub-district; Mae Ramat District;
Tak Province

1. บทนำ

หมู่บ้านห้วยปลากอง ตำบลชะเนือ อำเภอมะรุม จังหวัดตาก เป็นหมู่บ้านของ ชาวปกากะญอที่อพยพมาจากรัฐกะเหรี่ยงประเทศพม่า ก่อตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2504 เดิมมีชื่อว่า หมู่บ้านยะหมุโก มีความหมายว่า สถานที่ที่ปลาว่ายมาอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก และเมื่อถึงช่วงฤดูน้ำลดจะเห็นปลากองรวมกันอยู่เต็มห้วย ต่อมาหน่วยงานราชการได้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านโดยแปลความหมายจากชื่อหมู่บ้านภาษาปกากะญอ เป็นภาษาไทยว่า หมู่บ้านห้วยปลากอง (จุฑามาศ บุตรสีดา และคณะ, 2559, หน้า 12)

ชาวปกากะญอหมู่บ้านห้วยปลากองมีทั้งผู้นับถือผีบรรพบุรุษ นับถือศาสนาพุทธ และนับถือศาสนาคริสต์ มีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ภายในหมู่บ้าน ได้แก่ พิธีเลี้ยงผีฝ่าย หรือ ลือที่บอเกาะ จะทำก่อนไถนาปลูกข้าว โดยจะทำในทุกๆ ปี พิธีเลี้ยงเจ้าที่นา หรือ ต๊ะแสะบือละ จะทำก่อนข้าวตั้งท้อง โดยจะประกอบพิธีปีละ 1 ครั้ง เป็นพิธีที่แสดงความเคารพ และแสดงความขอบคุณต่อเจ้าที่นาที่ทำให้ข้าวเจริญงอกงามดีในทุกๆ ปี พิธีเรียกขวัญข้าว หรือ ก้อเพาะทุ เป็นการเรียกขวัญข้าวหลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จ โดยมีความเชื่อว่าหากไม่ทำพิธีกรรมนี้เจ้าของนาจะเจ็บป่วย (จุฑามาศ บุตรสีดา และคณะ, 2559, หน้า 14-15)

นอกจากการนับถือผีบรรพบุรุษ นับถือศาสนาพุทธ และนับถือศาสนาคริสต์แล้ว ชาวปกากะญอหมู่บ้านห้วยปลากองยังให้ความเคารพนับถือต่อเจ้าพ่อโมกขละเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีความเชื่อและเรื่องเล่าเกี่ยวกับเจ้าพ่อโมกขละว่า เจ้าพ่อโมกขละอาศัยอยู่บริเวณดอยเลว ในช่วงสงครามเจ้าพ่อโมกขละได้ช่วยเหลือชาวบ้านจำนวนหนึ่งหมื่นคนให้เข้าไปหลบซำศึกศัตรูภายในถ้ำที่อยู่บริเวณดอยเลว เจ้าพ่อโมกขละจึงได้ชื่อว่า “เมาะกะละ” และถ้าให้ชาวบ้านได้หลบภัยก็ได้ชื่อว่า “เมาะกะละ” (เมาะ แปลว่า รวม กะละ แปลว่า หนึ่งหมื่น ถ้าเมาะกะละ จึงหมายถึง ถ้ำที่รวมคนหนึ่งหมื่นคน) ต่อมาได้เพี้ยนมาเป็นชื่อเจ้าพ่อ

โมกขละ และถ้าโมกขละแทน และจากเหตุการณ์ที่เล่าสืบทอดกันมาว่าชาวบ้านที่เจ้าพ่อโมกขละได้ช่วยให้เข้าไปหลบภัยจากข้าศึกศัตรูหายภายในถ้ำ ไม่ได้กลับมาอีกเลย ชาวบ้านจึงเชื่อกันว่าภายในถ้ำมีเมืองลับแลอยู่ เพราะในคืนพระจันทร์เต็มดวงจะได้ยินเสียงกลอง เสียงร้องรำทำเพลง นอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่าว่าในอดีตเมื่อถึงวันงานสำคัญหรือชาวบ้านจะไปเที่ยวต่างถิ่นชาวบ้านคนใดไม่มีเสื้อผ้าดีๆ ใส่ก็จะไปขอเสื้อผ้าที่ถ้ำโมกขละ เช้าวันต่อมาจะพบว่าผ้าแขวนไว้ที่ท่อนไม้ และเมื่อใช้เสื้อผ้านั้นเสร็จก็ต้องนำไปคืนไว้ที่เดิม แต่มีอยู่ครั้งหนึ่งคนติดสิ่งเสพติด (ติดฝิ่น) มาขอยืมเสื้อผ้าแล้วไม่นำเสื้อผ้าที่ยืมไปมาคืนกลับนำเสื้อของตนเองมาคืนแทน หลังจากนั้นจึงไม่มีเสื้อผ้าให้ยืมใส่อีกเลย (นายอภิสิทธิ์ พงษ์อภิโชติ สัมภาษณ์, 15 เมษายน 2562)

การประกอบพิธีกรรมสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละ จึงถือเป็นพิธีกรรมสำคัญของ ชาวปกากะญอหมู่บ้านห้วยปลากองที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้าน แต่เมื่อสิ้นนายพะเมี้ยผู้ทำหน้าที่เป็นบ่อโข หรือผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ลูกหลานในสายตระกูลก็ไม่มีใครรับสืบทอดตำแหน่งดังกล่าวต่อจึงทำให้พิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละหายไปจากหมู่บ้านห้วยปลากอง ต่อมาช่วงประมาณปีพ.ศ. 2555 นายอภิสิทธิ์ พงษ์อภิโชติ หลานชายของนายพะเมี้ย ได้ร่วมกับชาวบ้านห้วยปลากองสร้างศาลและรูปเคารพเจ้าพ่อโมกขละในที่ตั้งใหม่ และรื้อฟื้นพิธีกรรมสักการบูชา เจ้าพ่อโมกขละโดยปรับเปลี่ยนรูปแบบให้สอดคล้องกับปัญหาและบริบทสังคมในชุมชน และเพื่อรองรับนโยบายภาครัฐที่ต้องการนำเสนอพื้นที่ในชุมชนที่มีศักยภาพให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัด ซึ่งการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมดังกล่าวถือเป็นการสืบทอดและการผลิตซ้ำวัฒนธรรมขึ้นมาปฏิบัติใหม่ โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อให้พิธีกรรมดังกล่าวดำรงอยู่ได้ในบริบทสังคมในปัจจุบัน

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการสืบทอดและการผลิตซ้ำประเพณีและพิธีกรรม ตัวอย่างเช่น งานวิจัยของ เชิดชาติ หิรัญโร (2558, หน้า 65-108) ศึกษาเรื่อง *พลวัตของพิธี "สืบ ส่ง ถอน" ในสังคมล้านนา*

ในปัจจุบัน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การสืบทอดและการผลิตซ้ำพิธีกรรม สืบ ส่ง ถอน เป็นความพยายามของชาวบ้านที่จะสืบทอดและผลิตซ้ำพิธีกรรมในรูปแบบดั้งเดิม แต่ปรับเปลี่ยนวัตถุประสงค์หลักสำคัญของการประกอบพิธีกรรม บางพิธีกรรมเป็นการสืบทอดและผลิตซ้ำพิธีที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบและองค์ประกอบของพิธีกรรม การประยุกต์พิธีกรรมเพื่อรองรับสถานการณ์และบริบทใหม่ ทั้งในมิติด้านการฟื้นฟูชุมชนจากภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ มิติด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมล้านนา และมิติด้านเศรษฐกิจ ซึ่งชาวบ้านได้นำพิธี สืบ ส่ง ถอน มาผลิตซ้ำภายใต้การปรับประยุกต์พิธีกรรมในรูปแบบต่างๆ ทั้งการดัดแปลงเพิ่มเติมลดทอนองค์ประกอบต่างๆ หรือผสมผสานพิธีกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาและสถานการณ์ในปัจจุบัน งานวิจัยของวารสารณัฏ ดิษฐบ้าน (2558, หน้า 109-189) ศึกษาเรื่อง **การสืบทอดและการผลิตซ้ำประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระอุปคุตในสังคมไทยปัจจุบัน** ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การสืบทอดประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระอุปคุตที่ดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบันทั้งภาคเหนือและภาคอีสาน มีลักษณะเป็นพลวัต มีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดของพิธีกรรมให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน และมีการประยุกต์ใช้พิธีกรรมในบริบทใหม่ ซึ่งปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการสืบทอดและผลิตซ้ำประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระอุปคุตได้แก่ กระแสนิยมการท่องเที่ยวทำบุญ บริบททางสังคมบริโภคนิยม บริบทของสังคมแห่งการเสพสื่อ และบริบทของสังคมแห่งความเสี่ยง

จากปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละ และจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดและการผลิตซ้ำวัฒนธรรม ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละของชาวบ้านหมู่บ้านห้วยปลากอง ตำบลชะเนือ อำเภอมะรุม จังหวัดตาก โดยการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดเรื่องการผลิตซ้ำ (Cultural Transmission) และการผลิตซ้ำวัฒนธรรม (Cultural Reproduction) มาใช้วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละของชาวบ้าน

หมู่บ้านห้วยปลากอง ตำบลชะเนือ อำเภอมะเร่มาต จังหวัดตาก เพื่อแสดงถึงปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละของชาวบ้านหมู่บ้านห้วยปลากอง ตำบลชะเนือ อำเภอมะเร่มาต จังหวัดตาก

3. ขอบเขตการวิจัยและช่วงเวลาในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากพื้นที่หมู่บ้านห้วยปลากอง ตำบลชะเนือ อำเภอมะเร่มาต จังหวัดตาก โดยเก็บข้อมูลในช่วงระหว่างเดือน เมษายน - ตุลาคม 2562

4. วิธีการดำเนินงานวิจัย

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดและการผลิตซ้ำวัฒนธรรม
2. รวบรวมข้อมูลประวัติความเป็นมา ที่ตั้งชุมชน จำนวนประชากร พิธีกรรมของบ้านห้วยปลากอง จากข้อมูลทุติยภูมิ

3. เก็บข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละหมู่บ้านห้วยปลากอง ตำบลชะเนือ อำเภอมะรุม จังหวัดตาก โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม จากชาวบ้านหมู่บ้านห้วยปลากอง ตำบลชะเนือ อำเภอมะรุม จังหวัดตาก

4. สรุปข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผล

5. นำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

5. กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

Raymond Williams อธิบายถึงกระบวนการเลือกสรรวัฒนธรรมในการผลิตซ้ำวัฒนธรรมว่า กระบวนการผลิตซ้ำวัฒนธรรมคือ การที่ความหมายและวิถีปฏิบัติบางอย่างที่ถูกเลือกขึ้นมาได้รับการยอมรับและได้รับการสืบทอดให้เป็นวัฒนธรรมของสังคม แต่อาจจะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ หรือการตีความหมายใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายหรือองค์ประกอบอื่นๆ (Williams, 1997, หน้า 39 อ้างถึงใน วัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน, 2557, หน้า 15)

วัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน (2557, หน้า 14) ได้กล่าวถึงการสืบทอดวัฒนธรรม (Cultural Transmission) และการผลิตซ้ำวัฒนธรรม (Cultural Reproduction) ว่า

...การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของพลวัตทางวัฒนธรรม เมื่อวัฒนธรรมบางอย่างมีการสืบทอดส่งต่อภายในกลุ่มสังคมหนึ่งๆ จากรุ่นสู่รุ่นทำให้วัฒนธรรมนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือมีบทบาทในกลุ่มสังคม หรือวัฒนธรรมบางอย่างที่เคยมีอยู่ในอดีตถูกรื้อฟื้นเลือกสรรขึ้นมาผลิตซ้ำหรือนำมา

ปฏิบัติใหม่โดยอาจปรับเปลี่ยนรูปแบบบ้างเพื่อให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในปัจจุบัน หรืออาจมีการริเริ่มวิถีปฏิบัติใหม่โดยนำสิ่งที่มีอยู่แล้วในวัฒนธรรมหลักมาตีความหมายใหม่ทำให้เกิดการผลิตซ้ำวัฒนธรรมบางอย่างในพื้นที่ใหม่ที่ไม่เคยมีวิถีปฏิบัติเช่นนั้นมาก่อน...”

ในบทความนี้ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดเรื่องการสืบทอดวัฒนธรรม (Cultural Transmission) และการผลิตซ้ำวัฒนธรรม (Cultural Reproduction) ตามแนวทางการวิเคราะห์ของ วัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน เพื่อให้เห็นถึงการสืบทอดและการผลิตซ้ำของพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละ

6. ผลการศึกษา

6.1 ประวัติความเป็นมาของพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละของชาวบ้านหมู่บ้านห้วยปลากอง ตำบลชะเนือ อำเภอมะเขมัต จังหวัดตาก

พิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละของชาวบ้านหมู่บ้านห้วยปลากอง ตำบลชะเนือ อำเภอมะเขมัต จังหวัดตาก แบ่งได้เป็น 2 ช่วงคือ

6.1.1 พิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละของชาวบ้านหมู่บ้านห้วยปลากอง ตำบลชะเนือ อำเภอมะเขมัต จังหวัดตาก ในอดีต (ประมาณปี พ.ศ. 2504 - พ.ศ. 2541)

พิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละของชาวบ้านหมู่บ้านห้วยปลากอง ตำบลชะเนือ อำเภอมะเขมัต จังหวัดตาก เกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง

หมู่บ้านห้วยปลากอง มีนายพะเมี้ยผู้นำหมู่บ้าน ห้วยปลากองคนแรกทำหน้าที่เป็นบ่อไซหรือผู้นำในการประกอบพิธีกรรมสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละ โดยนายพะเมี้ยได้รับการสืบทอดมาจากผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นต้นตระกูล ซึ่งผู้ที่จะเป็นบ่อไซได้นั้นต้องมีคุณสมบัติดังนี้ เป็นผู้ที่มีความเคารพศรัทธาต่อเจ้าพ่อโมกขละ เป็นผู้ที่ประพฤติตนดี เป็นผู้ที่ไม่มีวิชาอาคม และผู้ที่จะสามารถสืบทอดตำแหน่งบ่อไซได้ต้องเป็นลูกชายของบ่อไซเท่านั้น ในอดีตพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละมีคน 2 กลุ่มที่ยึดถือปฏิบัติ คือ กลุ่มชาวปกากะญอหมู่บ้านห้วยปลากอง และกลุ่มพ่อค้าผู้ได้รับสัมปทานไม้ โดยพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละของชาวปกากะญอ หมู่บ้านห้วยปลากองจะจัดขึ้นใน 2 ลักษณะ คือ พิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละประจำปี และพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละของชาวปกากะญอหมู่บ้านห้วยปลากองที่กระทำผิศจาริตประเพณีของชุมชน ส่วนพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละของกลุ่มพ่อค้าผู้ได้รับสัมปทานไม้ ซึ่งเป็นกลุ่มคนภายนอกหมู่บ้านห้วยปลากอง จะกระทำเมื่อขนส่งและลำเลียงไม้มาทางลำน้ำเมยซึ่งต้องผ่านบริเวณพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่าเป็นที่สถิตของเจ้าพ่อโมกขละ เพื่อแสดงถึงความเคารพนับถือเจ้าพ่อโมกขละ รายละเอียดดังต่อไปนี้

6.1.1.1 พิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละประจำปีของชาวปกากะญอ หมู่บ้านห้วยปลากอง

การสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละของชาวปกากะญอหมู่บ้านห้วยปลากองเป็นพิธีกรรมประจำปีที่จัดขึ้นปีละ 1 ครั้งในช่วงเดือนพฤษภาคม โดยมีนายพะเมี้ยหรือบ่อไซเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม และผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมนี้ได้ต้องเป็นผู้ชายเท่านั้น สำหรับพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรมการสักการบูชาคือ บริเวณศาลเจ้าพ่อโมกขละที่อยู่บริเวณท้ายหมู่บ้าน (ปัจจุบันศาลเจ้าพ่อโมกขละในบริเวณพื้นที่ดังกล่าวได้ผู้ฟังไปตามกาลเวลาจนไม่หลงเหลือให้เห็นแล้ว) มีขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมคือ ชาวบ้านผู้ชายจะนำไก่ 2 ตัว เหล้าคนละ 2 ขวด และกรวยดอกไม้ใส่รูป 3 ดอก เทียน 2 เล่ม บุหรี่ 2 มวน และยอดใบตะมีจ้อ (ยอดใบหว้า) 3 ยอด

จำนวน 1 ชุด ไปบริเวณศาลเจ้าพ่อโมกขละซึ่งอยู่บริเวณท้ายหมู่บ้าน เมื่อทุกคนมาพร้อมกันแล้ว บ้อไซจะเชือดคอกไก่ นำเลือดไก่ทาลงบริเวณศาลเจ้าพ่อโมกขละ และเริ่มประกอบพิธีกรรมจนเสร็จ ชาวบ้านผู้ชายที่มาร่วมพิธีกรรมก็จะนำไก่มาประกอบอาหารและร่วมกันรับประทานอาหาร (อาหารทุกอย่างกำหนดให้รับประทานภายในบริเวณพื้นที่ประกอบพิธีกรรมเท่านั้น หากอาหารเหลือต้องเททิ้งบริเวณพื้นที่ประกอบพิธีกรรม ไม่สามารถนำกลับบ้านได้) เมื่อรับประทานอาหารกันเสร็จแล้วก็จะช่วยกันเก็บกวาดบริเวณพื้นที่ประกอบพิธีกรรมให้เรียบร้อย เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีกรรม (นางหล้า พามาลี และนายอภิสิทธิ์ พงษ์อภิโชติ, สัมภาษณ์, 25 ตุลาคม 2562)

6.1.1.2 การสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละของชาวบ้านหมู่บ้านห้วยปลากอง ที่ทำผิดจารีตประเพณีของชุมชน

การสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละในกรณีนี้ เป็นการประกอบพิธีกรรมเพื่อขอขมาเจ้าพ่อโมกขละ เมื่อมีหนุ่มสาวในหมู่บ้านมีความสัมพันธ์กันก่อนแต่งงานหรือท้องก่อนแต่งงาน การกระทำดังกล่าวถือเป็นการทำผิดจารีตประเพณีของชุมชน หากหนุ่มสาวไม่มาขอขมาจะเกิดเหตุที่ไม่ดีกับหนุ่มสาวคู่นั้น รวมถึงมีเหตุการณ์ผิดปกติเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านเล่ากันว่า ในอดีตหากมีหนุ่มสาวทำผิดจารีตประเพณีจะมีกลางบอกเหตุคือ จะมีเสื่อมาเดินพ่นพ่านในหมู่บ้าน เมื่อใดก็ตามที่เกิดกลางบอกเหตุดังกล่าว ชาวบ้านจะเฝ้าสังเกตพฤติกรรมของหนุ่มสาวในหมู่บ้าน และเมื่อพบว่าหนุ่มสาวคู่นั้นทำผิดจารีตประเพณี ก็จะทำให้หนุ่มสาวคู่นั้นมาขอขมาบ้อไซ (นายพะเม็ย) โดยนำน้ำขมิ้นส้มป่อยมาขอขมาและล้างเท้า นายพะเม็ย หลังจากนั้นนายพะเม็ยก็จะไปทำพิธีบอกล่าวและขอขมาเจ้าพ่อโมกขละ โดยสถานที่ประกอบพิธีกรรมคือ บริเวณริมห้วยปลากอง มีขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมคือ หนุ่มสาวที่ทำผิดจารีตประเพณีมาบอกล่าวและขอขมาบ้อไซโดยนำน้ำขมิ้นส้มป่อยมาล้างเท้าให้กับบ้อไซ เมื่อขอขมาเสร็จเรียบร้อยแล้ว บ้อไซจะนำสิ่งของที่คู่หนุ่มสาวที่กระทำผิดจารีตประเพณีจัดเตรียมมา ได้แก่ หมู

ตัวผู้ 1 ตัว, ไก่ 2 ตัว (ไก่ตัวผู้ และไก่ตัวเมีย) และเหล่า 10 ขวด ไปประกอบพิธีกรรมขอขมาเจ้าพ่อโมกขละบริเวณริมห้วยปลากอง หลังจากประกอบพิธีกรรมบอกกล่าวขอขมาเจ้าพ่อโมกขละเรียบร้อยแล้ว บ้อไซจะนำหมูและไก่ รวมถึงเหล่ามาประกอบอาหารรับประทานร่วมกันที่บ้านของผู้ที่กระทำผิดจารีตประเพณี (นางเหล่า พามาลี และนายอภิสิทธิ์ พงษ์อภิโชติ, สัมภาษณ์, 25 ตุลาคม 2562)

6.1.1.3 การสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละของพ่อค้าผู้ได้รับสัมปทานไม้

ในอดีตบริเวณอำเภอแม่สอด อำเภอแม่ระมาด มีการทำสัมปทานไม้ พ่อค้าไม้จะขนส่งและลำเลียงไม้ลงมาจากแม่น้ำเมย เมื่อไม้ลอยมาถึงบริเวณถ้ำเจ้าพ่อโมกขละ (บ้านห้วยปลากอง) จะติดอยู่ไม่สามารถลอยผ่านไป ได้ ถึงแม้จะมีสิ่งใดกีดขวางอยู่ที่ตาม และไม่ว่าจะใช้ไม้จัด หรือช่างลาก ก็ไม่สามารถลอยผ่านไป ได้ จะต้องทำพิธีบอกกล่าวกับเจ้าพ่อโมกขละ ไม้ที่ลำเลียงมาจึงจะสามารถลอยผ่านไป ได้ ซึ่งผู้ที่สามารถประกอบพิธีกรรมได้มี 3 คนคือ 1) เศรษฐี (แสฟอ) ซึ่งไม่ใช่คนในหมู่บ้านห้วยปลากอง เป็นคนต่างถิ่น แต่ร่ำรวยมีช่าง ม้า วัว และควายเป็นจำนวนมาก 2) โจร สามารถเป็นผู้นำพิธีกรรมสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละได้เพียงครั้งเดียว เนื่องจากโจรได้ให้คำสัญญากับเจ้าพ่อโมกขละว่า หากเจ้าพ่อโมกขละทำให้ไม้สามารถลอยผ่านไปได้อย่างไม่มีอุปสรรคใดๆ จะนำสัตว์ที่มี 10 มือ 10 เท้ามาถวาย แต่พอถึงวันถวายกลับไม่รักษาสัตย์จะนำไก่ เหล่า ปู และปลา มาถวายแทน ทำให้เจ้าพ่อโมกขละโกรธ ส่งผลให้โจรไม่สามารถประกอบพิธีกรรมในครั้งต่อๆ ไปได้ และ 3) นายพะเมี้ย ผู้นำหมู่บ้านห้วยปลากองในขณะนั้น (ชาวบ้านหมู่บ้านห้วยปลากองเรียกว่า บ้อไซ)

เนื่องจากเศรษฐี (แสฟอ) เป็นคนต่างถิ่นไม่สามารถเดินทางมาประกอบพิธีกรรมได้ และโจรก็ไม่สามารถประกอบพิธีกรรมได้แล้ว จึงมีเพียงนายพะเมี้ยที่สามารถประกอบพิธีกรรมให้กับพ่อค้าไม้ได้ ดังนั้นพิธีกรรมการสักการบูชาของพ่อค้าไม้ จึงมีนายพะเมี้ยเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม สถานที่สำหรับการประกอบพิธีกรรมสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละคือ บริเวณหน้าถ้ำเจ้าพ่อโมกขละ มี

ขั้นตอนการสักการบูชาดังนี้ ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม (พ่อค้าผู้สัมปทานไม้ทุกคน) นำวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่เตรียมไว้ ประกอบด้วย หมูตัวเมีย 1 ตัว, ไก่คนละ 2 ตัว, เหล้าคนละ 2 ขวด, รูป 3 ดอก และเทียน 2 เล่ม จำนวน 1 ชุด มาয়ั้งบริเวณหน้า ถ้าเจ้าพ่อโมกขละ เมื่อเตรียมอุปกรณ์ทุกอย่างเรียบร้อย นายพะเมี้ย ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมจะฆ่าหมู และไก่ และทำพิธีบอกกล่าวเจ้าพ่อโมกขละให้การชนไม้ของพ่อค้าไม้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ไม่มีอุปสรรคใดๆ เมื่อบอกกล่าวเสร็จก็จะนำหมูและไก่มาประกอบอาหาร และร่วมกันรับประทาน หลังจากรับประทานกันเสร็จแล้ว ก็จะช่วยกันเก็บกวาดทำความสะอาด เมื่อเก็บกวาดพื้นที่เรียบร้อยแล้ว จะยิงปืนขึ้นฟ้า โดยมีความเชื่อว่าห้ามให้กระสุนปืนถูกหน้าผากถ้าเจ้าพ่อโมกขละ หากยิงถูกหน้าผา ผู้ที่ยิงปืนต้องกลับมาประกอบพิธีกรรมใหม่ และหากไม่กลับมาประกอบพิธีกรรมใหม่ ก็จะทำให้ตนเอง ญาติพี่น้อง รวมถึงสัตว์เลี้ยงเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ และหากยังนิ่งเฉยไม่มาทำพิธีกรรม ก็จะทำให้ตนเอง ญาติพี่น้อง รวมถึงสัตว์เลี้ยงที่เจ็บป่วยนั้นเสียชีวิตลงในที่สุด (นางหล้า พามาลี และนายอภิสิทธิ์ พงษ์อภิโชติ, สัมภาษณ์, 25 ตุลาคม 2562)

พิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละทั้ง 3 รูปแบบได้ถือปฏิบัติมาเป็นระยะเวลาประมาณ 30 กว่าปี จนเมื่อนายพะเมี้ยหรือป้อโซ่ผู้ประกอบพิธีกรรมเสียชีวิตเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2541 ก็ขาดผู้ประกอบพิธีกรรม พิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละจึงหายไป เนื่องจากลูกชายคนเดียวของ นายพะเมี้ยซึ่งต้องเป็นผู้สืบทอดไม่รับการสืบทอดเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม เพราะได้แต่งงานกับหญิงสาวหมู่บ้านอื่น (หมู่บ้านชะเนอ้อ ตำบลชะเนอ้อ อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก) ตามประเพณีชาวปกากะญอ เมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายชายต้องไปอยู่บ้านฝ่ายหญิง ด้วยเหตุนี้ลูกชายนายพะเมี้ยจึงต้องย้ายไปอยู่บ้านภรรยา อีกทั้งลูกชายนายพะเมี้ยยังเป็นผู้มีวิชาอาคม (มีรอยสัก) ทำให้ไม่สามารถเชือดคอไก่หรือหมูได้ เพราะจะทำให้วิชาอาคมเสื่อม ประกอบกับมีการเผยแพร่ศาสนาคริสต์เข้ามาในหมู่บ้านห้วยปลากอง ชาวบ้านในหมู่บ้านบางส่วนจึงหันไปนับถือศาสนาคริสต์ อีกทั้งเนื่องจากบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การคมนาคมขนส่งต่างๆ มีความ

สะดวกมากขึ้น จากเดิมที่ขนส่งไม้ด้วยการล่องมาทางแม่น้ำเมย ก็เปลี่ยนมาขนส่งทางบกโดยใช้รถขนส่งไม้แทน ส่งผลให้พิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละ ทั้ง 3 รูปแบบค่อยๆ เลือนหายไป

6.1.2 พิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละของชาวบ้าน หมู่บ้านห้วยปลากอง ตำบลชะเนือ อำเภอมะรุม จังหวัดตาก ในปัจจุบัน (ประมาณปี พ.ศ. 2555 เป็นต้นมา)

เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2555 นายอภิสิทธิ์ พงษ์อภิโชติ หลานชายของนายพะเมี้ย ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเคารพศรัทธาต่อเจ้าพ่อโมกขละเป็นอย่างมาก ได้ร่วมกับชาวบ้านสร้างศาล และรูปเคารพ เจ้าพ่อโมกขละขึ้นบริเวณหลังโรงเรียนบ้านห้วยปลากอง ให้ชาวบ้านที่เคารพศรัทธาได้มากราบไหว้บูชาตั้งที่ นายอภิสิทธิ์ พงษ์อภิโชติ ได้กล่าวถึงสาเหตุการสร้างว่า “ผมและชาวบ้านสร้างศาลและรูปเคารพเจ้าพ่อโมกขละขึ้นมาเพื่อสักการบูชาแสดงความนับถือต่อเจ้าพ่อโมกขละ ผมได้ตั้งชื่อเจ้าพ่อตามคำบอกเล่าของตาผม (นายพะเมี้ย)” (นายอภิสิทธิ์ พงษ์อภิโชติ, สัมภาษณ์, 25 ตุลาคม 2562)

พิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละในปัจจุบันไม่เคร่งครัดเช่นในอดีต ผู้หญิง ผู้ชาย หนุ่มสาวและเด็กสามารถมาสักการบูชาได้ ของที่นำมาถวายก็ไม่จำกัดว่าเป็นหมูไก่และเหล้า ชาวบ้านส่วนใหญ่จะนำดอกไม้ ขนม ผลไม้ น้ำส้ม น้ำแดง มากกราบไหว้ โดยชาวบ้านส่วนใหญ่จะมาสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละในช่วงสงกรานต์ระหว่างวันที่ 13 - 17 เมษายน (นายอภิสิทธิ์ พงษ์อภิโชติ, สัมภาษณ์, 25 ตุลาคม 2562) ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมการสักการบูชาในปัจจุบัน บุคคลหรือครอบครัวจะมากกราบไหว้สักการบูชาด้วยตนเอง ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมการสักการบูชามีดังนี้ ผู้ที่มาสักการบูชา นำสิ่งของที่จัดเตรียมมาถวายวางไว้บริเวณด้านหน้ารูปเคารพเจ้าพ่อโมกขละ จุดธูปเทียน ตั้งจิตอธิษฐานบอกกล่าว วางธูปเทียน และก้มกราบเพื่อแสดงความเคารพ ถือเป็นเสร็จสิ้นพิธีกรรม

6.2 การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละของชาวบ้าน หมู่บ้านห้วยปลากอง ตำบลชะเนือ อำเภอมะเขาะ จังหวัดตาก

เนื่องจากปัญหาการไม่มีผู้นำในการประกอบพิธีกรรม และสภาพความเป็นอยู่เปลี่ยนไป ทำให้ช่วงหนึ่งพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละหายไปจากหมู่บ้าน จนช่วงประมาณปี พ.ศ. 2555 ชาวบ้านหมู่บ้านห้วยปลากองได้ร่วมกันสร้างศาล และรูปเคารพเจ้าพ่อโมกขละขึ้นบริเวณหลังโรงเรียน บ้านห้วยปลากอง ให้ชาวบ้านที่เคารพศรัทธาได้มากราบไหว้บูชา ถือเป็นจุดเริ่มต้นในการรื้อฟื้น พิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละขึ้นมาในหมู่บ้านห้วยปลากองอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่น่าายพะเมี้ยหรือบ่อไซ้ผู้ประกอบพิธีกรรมเสียชีวิตเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2541 แต่ด้วยความเชื่อและความเคารพศรัทธาของชาวบ้านหมู่บ้านห้วยปลากองที่ยังคงมีต่อเจ้าพ่อโมกขละอย่างเหนียวแน่น ทำให้ชาวบ้านหมู่บ้านห้วยปลากอง รื้อฟื้นพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งถือเป็นการรักษาและสืบทอดความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อโมกขละให้ดำรงอยู่สืบไปในหมู่บ้านห้วยปลากอง การรื้อฟื้นพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละของชาวบ้านหมู่บ้านห้วยปลากองกลับมาอีกครั้งถือเป็นการผลิตซ้ำพิธีกรรมดั้งเดิมของชุมชนที่สูญหายไปขึ้นมาใหม่ โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบของพิธีกรรมให้เหมาะสมกับปัจจัยต่างๆ ทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ทำให้พิธีกรรมสูญหายไป สภาพบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป นโยบายของภาครัฐที่ต้องการปรับเปลี่ยนพื้นที่ให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว ดังที่จะกล่าวต่อไป

6.2.1 การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมให้สอดคล้องกับปัญหาและบริบทสังคมในชุมชน

พิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละในปัจจุบันไม่มีความเข้มข้นดังเช่นในอดีต เนื่องจากในอดีตการประกอบพิธีกรรมสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละจัดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์เฉพาะ ทั้งการทำพิธีกรรมเพื่อบวงสรวงเจ้าพ่อโมกขละประจำปี เพื่อให้เจ้าพ่อโมกขละคุ้มครองดูแลคนในชุมชน เพื่อขอขมาเจ้าพ่อโมกขละเมื่อมี

ผู้ฝ่าฝืนจารีตของชุมชน และเพื่อแสดงความเคารพนับถือต่อเจ้าพ่อโมกขละให้ช่วยเหลือให้การขนส่งไม่เป็นไปด้วยดีไม่มีอุปสรรคใดๆ ดังนั้นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม จึงเป็นบุคคลสำคัญที่ไม่สามารถขาดได้ เนื่องจากผู้นำในการประกอบพิธีกรรมเป็นเหมือนสื่อกลางในการสื่อสารระหว่างชาวบ้านกับเจ้าพ่อโมกขละขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมก็มีความซับซ้อน มีสิ่งที่จะต้องระมัดระวังในการประกอบพิธี เครื่องเช่นสังเวยในการประกอบพิธีกรรมจึงต้องมีการเลือกสรรมาอย่างดีเพื่อให้เจ้าพ่อโมกขละพึงพอใจ แต่ในปัจจุบันวัตถุประสงค้ในการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละเหลือเพียงการแสดงความเคารพนับถือต่อเจ้าพ่อโมกขละ และเพื่อขอให้เจ้าพ่อโมกขละปกป้องคุ้มครองในลักษณะปัจเจกบุคคลมากขึ้น ไม่ใช่พิธีกรรมที่ทำร่วมกันของคนในชุมชน แต่เป็นพิธีกรรมที่ทำโดยบุคคลหรือครอบครัวที่เคารพศรัทธาต่อเจ้าพ่อโมกขละ โดยเรื่องที่ขอก็จะขอให้เจ้าพ่อโมกขละปกป้องคุ้มครองตนเองและครอบครัวให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ปราศจากโรคภัยต่างๆ ประกอบอาชีพอย่างราบรื่น มีความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน ส่วนผู้ร่วมพิธีสักการบูชาไม่ได้จำกัดเพียงผู้ชายอีกต่อไป ปัจจุบันพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละเป็นพิธีกรรมที่ทุกคนสามารถปฏิบัติได้ ถือเป็นกาเปิดพื้นที่ให้กับผู้ที่เคารพศรัทธาได้มาร่วมสักการบูชากราบไหว้เจ้าพ่อโมกขละได้มากขึ้น

เมื่อในปัจจุบันไม่มีผู้นำในการประกอบพิธีกรรมเช่นในอดีต ชาวบ้านจึงปรับเปลี่ยนรูปแบบของพิธีกรรมให้เรียบง่ายขึ้นเพื่อให้ทุกคนในหมู่บ้านสามารถถือปฏิบัติได้ วัสดุอุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรม ไม่มีการใช้หมูและไก่มาเป็นของถวายอีกต่อไป ไม่มีการฆ่าสัตว์เพื่อเช่นสังเวย เนื่องจากผู้ที่จะฆ่าไก่และหมูได้คือผู้นำในการประกอบพิธีกรรม เมื่อไม่มีผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ก็ไม่มีใครสามารถทำได้ อีกทั้งการจะนำสัตว์ที่เช่นสังเวยแล้วมาทำอาหารให้ผู้ร่วมพิธีกรรมร่วมรับประทานก็ไม่จำเป็นอีกต่อไป เนื่องจากพิธีกรรมปัจจุบันไม่ใช่พิธีกรรมที่ทำร่วมกันของคนทั้งชุมชน ชาวบ้านจึงเปลี่ยนไปใช้สิ่งของที่สามารถจัดหาได้สะดวกมาเป็นของถวายเช่น ดอกไม้ ขนม ผลไม้ น้ำส้ม น้ำแดง เป็นต้น ส่วนขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมก็ไม่มี ความซับซ้อนเช่นในอดีต ซึ่งการปรับเปลี่ยนรูปแบบ

ของพิธีกรรมให้เรียบง่ายขึ้น การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่ชาวบ้านสามารถจัดหาได้ด้วยตนเองมาถวาย ช่วยคลี่คลายปัญหาที่เคยเป็นอุปสรรคในการจัดพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละในหมู่บ้านห้วยปลากองได้

นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าเพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางไปสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละ จึงมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ตั้งศาลใหม่ โดยสร้างศาลและรูปเคารพเจ้าพ่อโมกขละขึ้นใหม่บริเวณหลังโรงเรียนบ้านห้วยปลากองแทนศาลเดิมที่ตั้งอยู่ท้ายหมู่บ้าน ดังที่นายอภิสิทธิ์ พงษ์อภิโชติ กล่าวถึงการตั้งศาลและรูปเคารพของเจ้าพ่อโมกขละในปัจจุบันไว้ว่า “การตั้งศาลและรูปเคารพเจ้าพ่อโมกขละบริเวณหลังโรงเรียนบ้านห้วยปลากอง มีความสะดวกกับชาวบ้านที่มาสักการบูชามากกว่าการตั้งไว้บริเวณท้ายหมู่บ้าน” (นายอภิสิทธิ์ พงษ์อภิโชติ, สัมภาษณ์, 25 ตุลาคม 2562)

ภาพที่ 1. รูปเคารพเจ้าพ่อโมกขละ (เมาะกะละ) ที่สร้างบริเวณหลังโรงเรียนบ้านห้วยปลากอง ถ่ายภาพโดย: ศิริวรรณ มุลใจ, 25 ตุลาคม 2562

อีกทั้งช่วงระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรมก็เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่จัดขึ้นในช่วงเดือนพฤษภาคม ได้เปลี่ยนมาเป็นช่วงสงกรานต์ระหว่างวันที่ 13 - 17 เมษายน ซึ่งการปรับเปลี่ยนช่วงระยะเวลาดังกล่าวนอกจากจะเป็นช่วงวันหยุดที่คนในครอบครัวอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันแล้ว ในช่วงสงกรานต์ยังเป็นช่วงเวลาที่ลูกหลานได้รดน้ำดำหัวและทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับ ดังที่นายอภิสิทธิ์ พงษ์อภิโชติ ได้กล่าวถึงช่วงเวลาในการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละในปัจจุบันว่า “ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ก็จะมาราบไหว้สักการบูชากันในช่วงสงกรานต์ประมาณวันที่ 13 - 17 เมษายน ส่วนตัวผมจะมาราบไหว้ประมาณวันที่ 15 เมษายน นำน้ำหมักส้มป่อย ดอกไม้ และขนมมาสักการบูชา เหมือนกับการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ ตัวผมเองคิดว่า เจ้าพ่อโมกขละคือผู้ใหญ่ที่มีอายุมากที่สุดในหมู่บ้าน เป็นคนที่คอยดูแลผมและชาวบ้านหมู่บ้านห้วยปลากอง” (นายอภิสิทธิ์ พงษ์อภิโชติ, สัมภาษณ์, 25 ตุลาคม 2562) ซึ่งคำสัมภาษณ์ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านมีมุมมองต่อเจ้าพ่อโมกขละโดยเชื่อมโยงเจ้าพ่อโมกขละเข้าหาพวกเขาในฐานะเครือญาติ เป็นญาติผู้ใหญ่ เป็นบรรพบุรุษที่คอยปกป้องดูแลลูกหลานในหมู่บ้านห้วยปลากอง

6.2.2 การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมเพื่อรองรับนโยบายภาครัฐที่ต้องการปรับปรุงพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ในช่วงปี พ.ศ. 2559 นายสมชัยรัฐ ทหะตันย์ติ ผู้ว่าราชการจังหวัดตาก และนายวาทีต ปัญญาคม นายอำเภอแม่ระมาด รวมถึงหัวหน้าส่วนราชการต่างๆ และนายสมพงษ์ พงษ์อภิโชติ ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านห้วยปลากอง ได้ลงพื้นที่สำรวจพื้นที่บริเวณถ้ำเจ้าพ่อโมกขละซึ่งตั้งอยู่บริเวณดอยเลว (ดอยผาขาวหรือดอยพระเจ้า) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เป็นจุดกำเนิดของเรื่องเล่าเกี่ยวกับเจ้าพ่อโมกขละด้วยเล็งเห็นว่าบริเวณพื้นที่ดังกล่าวสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ของจังหวัดตากได้ (MGR Online, 2559, ออนไลน์)

ศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อโมกขละ จึงทำให้หน่วยงานราชการต้องการผลักดินพื้นที่ดังกล่าวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดตาก

การสร้างรูปเคารพเจ้าพ่อโมกขละตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำเมย ผู้คนที่มาเกี่ยวข้องต้องเดินผ่านรูปเคารพเจ้าพ่อโมกขละ จึงพากันมาสักการเจ้าพ่อโมกขละก่อนลงเล่นน้ำเมย เพื่อขอให้ท่านปกป้องคุ้มครอง ไม่เกิดอันตรายใดๆ ขณะลงเล่นน้ำจากการที่ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ผู้คนที่มาเที่ยวถ้ำเจ้าพ่อโมกขละ นอกจากจะมาจากหมู่บ้านต่างๆ ในพื้นที่อำเภอพบพระ อำเภอแม่สอด อำเภอแม่ระมาด และอำเภอท่าสองยางแล้ว ยังมีชาวปกากะญอบ้านห้วยปลากอง และชาวปกากะญอจากหมู่บ้านอื่นๆ ที่มีความเคารพศรัทธาต่อเจ้าพ่อโมกขละต่างก็พากันมาสักการบูชารูปเคารพเจ้าพ่อโมกขละบริเวณหน้าถ้ำเจ้าพ่อโมกขละ เพราะเชื่อว่าบริเวณพื้นที่ถ้ำเจ้าพ่อโมกขละ (โดยผาขาวหรือดอยพระเจ้า) เป็นจุดกำเนิดเรื่องราวและความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อโมกขละ ผู้ที่มีความศรัทธาต่อเจ้าพ่อโมกขละทั้งชาวปกากะญอหมู่บ้านห้วยปลากอง และชาวปกากะญอหมู่บ้านใกล้เคียงจะมาสักการบูชากราบไหว้เจ้าพ่อโมกขละในช่วงระหว่างวันที่ 13-17 เมษายนของทุก ๆ ปี

ภาพที่ 3. การมาสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละ บริเวณรูปเคารพด้านหน้าถ้ำเจ้าพ่อโมกขละ ถ่ายภาพโดย: ศิริวรรณ มูลใจ, 13 เมษายน 2562

ส่วนการประกอบพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละของนักเที่ยวและชาวป่าเกาะญอในหมู่บ้านห้วยปลากอง และต่างหมู่บ้านนั้น ประกอบพิธีกรรมที่เหมือนกันคือ จุดธูป เทียน นำน้ำ (น้ำส้ม น้ำแดง น้ำเปล่า หรือน้ำเชียว) ขนม หรือผลไม้ วางไว้บริเวณด้านหน้ารูปเคารพเจ้าพ่อโมกขละ ตั้งจิตอธิษฐานต่อเจ้าพ่อโมกขละ หลังจากอธิษฐานเสร็จแล้วนำธูปเทียนไปปักไว้ตรงด้านหน้ารูปเคารพเจ้าพ่อโมกขละ นำใบตะมีจ้อ (ใบอ่อนหว้า) ชุบน้ำส้มป่อยพรมที่รูปเคารพเจ้าพ่อโมกขละ หลังจากนั้นก้มลงกราบ 3 ครั้ง ด้วยการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมทั้งด้านรูปแบบ ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม อุปกรณ์และขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม นอกจากจะเอื้อต่อกลุ่มชาวป่าเกาะญอที่นับถือเจ้าพ่อโมกขละแล้ว ยังเอื้อต่อนักท่องเที่ยวทั่วไปที่เข้ามาเที่ยวในพื้นที่ ได้มีโอกาสร่วมสักการเจ้าพ่อโมกขละด้วย นอกจากนี้การเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาร่วมสักการเจ้าพ่อโมกขละแล้ว ยังเป็นการสนับสนุนรายได้สำหรับการนำไปพัฒนาชุมชน ดังจะเห็นได้จากมีชาวบ้านนำดอกไม้ ธูปเทียน มาบริการนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นการสนับสนุนรายได้ให้กับชาวบ้านที่นำอาหารและเครื่องดื่มต่างๆ มาวางขายให้กับนักท่องเที่ยวอีกด้วย

7. สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละของชาวบ้านหมู่บ้านห้วยปลากอง ตำบลชะเนือ อำเภอมะรุม จังหวัดตาก จะเห็นได้ว่า ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลง พิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละที่เกิดขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาและบริบทสังคมในชุมชน ดังจะเห็นได้จากเมื่อเกิดปัญหาการขาดผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ทำให้ช่วงหนึ่งพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละหายไปจากหมู่บ้าน แต่เพื่อสืบต่อความเชื่อและพิธีกรรม

กรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละ ชาวบ้านจึงร่วมแรงร่วมใจกันสร้างศาลและรูปเคารพ รื้อฟื้นและผลิตซ้ำพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละขึ้นมาใหม่ โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบการประกอบพิธีกรรมให้เรียบง่ายขึ้น เป็นพิธีกรรมที่ใครก็สามารถปฏิบัติได้ การประกอบพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละไม่ใช่เพียงพิธีกรรมของคนในชุมชนเพียงกลุ่มเดียวอีกต่อไป แต่เป็นพิธีกรรมที่คนนอกกลุ่ม ทั้งนักท่องเที่ยวและชาวปกากะญอจากหมู่บ้านอื่นสามารถประกอบพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละได้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมที่เกิดขึ้นนี้ยังช่วยรองรับนโยบายภาครัฐที่ต้องการปรับปรุงพื้นที่บริเวณถ้ำโมกขละให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

การปรับเปลี่ยนรูปแบบของพิธีกรรมให้เหมาะสมกับปัจจัยต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาและบริบทสังคมในชุมชน รวมถึงเพื่อรองรับนโยบายภาครัฐที่ต้องการปรับปรุงพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ปรากฏการณ์ที่ขึ้นกับพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละของชาวบ้านหมู่บ้านห้วยปลากองสอดคล้องกับแนวทางการวิเคราะห์ของ วัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน ที่ได้วิเคราะห์เกี่ยวกับการสืบทอดวัฒนธรรม (Cultural Transmission) และการผลิตซ้ำวัฒนธรรม (Cultural Reproduction) ไว้ว่า “การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของพลวัตทางวัฒนธรรม เมื่อวัฒนธรรมบางอย่างที่เคยมีอยู่ในอดีตถูกรื้อฟื้นเลือกสรรขึ้นมาผลิตซ้ำหรือนำมาปฏิบัติใหม่โดยอาจปรับเปลี่ยนรูปแบบบ้างเพื่อให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในปัจจุบัน หรืออาจมีการริเริ่มวิถีปฏิบัติใหม่โดยนำสิ่งที่มีอยู่แล้วในวัฒนธรรมหลักมาตีความหมายใหม่ ทำให้เกิดการ ผลิตซ้ำวัฒนธรรมบางอย่างในพื้นที่ใหม่ที่ไม่เคยมีวิถีปฏิบัติเช่นนั้นมาก่อน”(วัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน, 2557, หน้า 14) รวมถึงเกิดขึ้นในลักษณะเดียวกับที่เชิดชาติ หิรัญโร ได้ศึกษาพลวัตของพิธี “สืบ ส่ง ถอน” ในสังคมล้านนาในปัจจุบัน และพบว่า พิธีกรรม สืบ ส่ง ถอน มีการสืบทอดและผลิตซ้ำในรูปแบบ-บริบทใหม่ มีการปรับเปลี่ยนวัตถุประสงค์ รูปแบบขั้นตอน องค์ประกอบในพิธี รวมทั้งผู้ประกอบพิธี และผู้เข้าร่วมพิธีก็มีการเปลี่ยนแปลงไป (เชิดชาติ หิรัญโร, 2558, หน้า 65 - 108) อีกทั้งการรื้อฟื้นและ

ผลิตซ้ำ พิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละในรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ ยังช่วยให้ความเชื่อและพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละยังดำรงอยู่ได้ในบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

รายการอ้างอิง

- จุฑามาศ บุตรสีดา และคณะ. (2559). รายงานวิจัยหมู่บ้านห้วยปลากอง. ตาก: วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เชิดชาติ หิรัญโร. (2558). พลวัตของพิธี “สืบ ส่ง ถอน” ในสังคมล้านนาในปัจจุบัน. ใน ศิราพร ณ ถลาง (บรรณาธิการ), “ประเพณีสร้างสรรค์” ในสังคมไทยร่วมสมัย (หน้า 65-108). กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.
- วัชรภรณ์ ดิษฐปาน. (2557). พระอุปคุต: การสืบทอดและการผลิตซ้ำความเชื่อตำนานและพิธีกรรมในสังคมไทยปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์ดุสิตบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ. สืบค้นเมื่อ 28 ตุลาคม 2562, จาก <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/45905>
- MGR Online. (2559). พบถ้ำ “เจ้าพ่อโมกขละ” ชายแดนไทย-พม่า เตรียมบันเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ของตาก. สืบค้นเมื่อ 28 ตุลาคม 2562 จาก <https://mgronline.com/local/detail/9590000026165>

สัมภาษณ์

นางหล้า พามาดี. ลูกสาวของผู้นำในการประกอบพิธีกรรมการสักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละ (นายพะเมี้ย) และผู้ที่มีความเคารพศรัทธาต่อเจ้าพ่อโมกขละ. (25 ตุลาคม 2562). สัมภาษณ์.

นายอภิสิทธิ์ พงษ์อภิโชติ. หลานชายของผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรมการ
สักการบูชาเจ้าพ่อโมกขละ (นายพะเมี้ย) และผู้ที่มีความเคารพศรัทธาต่อ
เจ้าพ่อโมกขละ. (15 เมษายน 2562 และ 25 ตุลาคม 2562). สัมภาษณ์.

Received: January 26, 2020

Revised: July 10, 2020

Accepted: August 19, 2020